

Kniga, čtenie, biblioteka. Zarubežnye issledovaniâ po sociologii literatury. Annotirovannyj bibliografičeskij ukazatel' za 1940–1980 gg. Moskva, AN SSSR INION – Gos. b-ka SSSR im V.I. Lenina, 1982. 402 p.

Bibliográfia a külföldi irodalomszociológia szakirodalmáról

A Szovjet Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Információs Intézete (INION AN SSSR) és a Lenin Könyvtár közös kiadásában, a Lenin Könyvtár munkatársainak gondozásában 800 példányban megjelent annotált bibliográfia címe szerint a külföldi irodalomszociológia szakirodalmát tárja fel az 1940-től 1980-ig terjedő időszakban. Hogy

a szerkesztők milyen értelemben használják az irodalomszociológia fogalmát, megvilágíthatja a következő – a bibliográfia előszavából vett – idézet: "Az irodalomnak, mint társadalmi intézménynek a funkciója pontosan azoknak a modellül szolgáló különböző értékelő-normatív struktúráknak a tematizációjához kötődik, melyek referenciája, hogy hatékony eszközei legyenek a kulturális szereprendszerek integrációjának s ebből következően a személyi és csoportidentitásnak."

Mint az idézetből is érzékelhető, az irodalomszociológia fogalmát nem szűken értelmezik, s szükségesnek tartják, hogy az e kérdéskörrel foglalkozó művek ismertetésén túl az érintkező területek – a kultúra-elmélet és kultúra-szociológia, az akkulturációs folyamat, a művészetszociológia, a szocializációs terek stb. – irodalmából is merítsenek.

Ami a gyűjtést illeti, az INION "Novaâ inostrannaâ literatura po obščestvennym naukam" című bibliográfiáját, "Obščestvennye nauki za rubežom" című referáló lapját, az INION, a Külföldi irodalomtani és -szociológiai könyvtárának, a Lenin és Saltykov-Šedrin Könyvtárának a katalógusait használták fel. A szocialista országokból származó munkák leírásának kontrollját úgy oldották meg, hogy az egyes nemzeti könyvtáraknak elküldték ellenőrzésre a tételeket. A szerkesztők autopsziára törekedtek, s csak ott elégedtek meg a bibliográfiai forrással, ahol nem férhetek hozzá az eredetihez. Bár a feldolgozás kezdő időpontját 1940-ben jelölték meg, valójában a "kezdetektől" tárják fel a tárgykör irodalmát. Időben a legelső az 1914-ben az "Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik Tübingen" című folyóiratban megjelent Lukács-tanulmány a "Zur Soziologie des modernen Dramas" című. Az 1920-as évekből négy, 1930–1939-ből nyolc, az 1940-es évekből már 33 tétel szerepel a bibliográfiában. A szocialista országokból származó első publikációk már az 1955–1959-es időszak kiadványai. A bibliográfia gerincét az 1970-es évek főként nyugat-európai szakirodalmá alkotja. Az 1808 tételből mindössze 320 való szocialista országokból. Nyomon követhető módon válik el egymástól a szocialista orszá-

gok sajnos sokkal szegényesebb, kevésbé kimunkált, kevésbé differenciált tematikájú szakirodalma a nyugat-európai publikációktól; szinte két külön bibliográfia egymás mellett. Nézzük végig ilyen szemmel az egyes tematikus egységeket.

Elő fejezetében a bibliográfia feltárja *"Az irodalomszociológia elméletét és módszertanát"*. Összesen 294 tételből áll, ennek 15%-a, azaz 42 származik szocialista országból. Ebben a részben található Arnold Hauser három Münchenben megjelent könyve és két Berlinben kiadott Lukács György kötet is.

A szocialista országokból származó irodalom java része az "Elméleti és módszertani iskolák és kritikai elemzésük" című alfejezetben sűrűsödik. Közülük legmagasabb a lengyel publikációk száma. Ugyanakkor szinte semmi nem szerepel a szocialista országok kutatóitól az "Irodalom és szociológia: az általános kulturális szerepek és a tárgykörök specifikus jellemzői" című részben.

A második fejezet *"Az irodalom történeti meghatározottsága és önmeghatározása. Az irodalmiság normái"* címet viseli. Nem szerepel publikáció a szocialista országokból "A szóbeliség – írásbeliség – nyomtatás: a normatív irodalmi kultúra funkcionális jelentőségének határai" c. alfejezetben, s szinte alig "Az irodalom formái: tömeg-, triviális, marginális irodalom stb." c. részben, mely 136 tételével ez az egyik legkisebb fejezet.

414 tételes a harmadik fejezet, címe: *"Az irodalom mint intézmény"*. Itt található a legtöbb szocialista munka, szám szerint 124, mely a fejezet cca. 30%-a. Két alfejezetben a szocialista országok publikációs aránya meghaladja az 50%-ot: "Az olvasók társadalmi-demográfiai jellemzői és az olvasói magatartás", valamint "A könyvtári kölcsönzések elemzése" címűben. Szinte semmi nincs "Az író társadalmi státusza. A legitimáció külső formái és forrásai"; "A kritikus az irodalom intézményrendszerében. A kritika funkciói"; "A társadalmi támogatás rendszere"; "A társadalmi kontroll rendszere"; "Az irodalom és a társadalmi változás. Az irodalom mint intézmény és a társadalom más alrendszerének kapcsolata" c. alfejezetekben.

A negyedik fejezet, *"Az irodalmi kultúra. Általánosított magatartásminták az irodalomban"* című, 295 tételt tartalmaz, ebből 83 a szocialista országokból való, s ezen belül koncentrálódik legjobban, 3 alfejezetbe: "Általános kérdések"; "Az olvasók normatív elvárásai (ízlés, az értékelés szempontjai)"; "A típus recepciója és interpretációja". Hiányzik viszont részvételünk "Az irodalmi tradíció és innováció. Az irodalom mint intézmény rutinizálódása"; "Az író. A szerep összetevői. Az irodalmi autoritás rendszere" c. alfejezetekből.

Legterjedelmesebb az ötödik fejezet, *"Az irodalom, mint a társadalmi szerepek kulturális tematizációjának eszköze"*, mely 610 tételes, viszont csak 33 való szocialista országból, "A tematizálandó szerep normatív szerkezete" és "A realitás meghatározásának szerkezete és formái" c. alfejezetben.

A hatodik, legkisebb fejezet *"Az irodalom mint a szocializáció eszköze"* címet viseli, 55 tételes s ebből 19 szocialista országból való.

A bibliográfián belüli szám szerinti megoszlás – a válogatás szempontjain megtörve ugyan – talán tükrözi az egyes szocialista országok kutatóinak aktivitását az irodalom-szociológiában. A legtöbb publikáció lengyel – a köztudottan nagy hagyományokkal rendelkező lengyel kutatás erősségét bizonyítva – (szám szerint 101), 63 az NDK kutatói-

nak dolgozata; 50 csehszlovák, 40 magyar, 27 bolgár, 23 román és 22 jugoszláv munka található a válogatásban.

A 40 publikáció megoszlása a következő: az első fejezetben található 7 munka, a másodikban 1, harmadikban 11, negyedikben 15, ötödikben 6. Nem számítottam ide a valószínűleg magyar nemzetiségű szakemberek Csehszlovákiában szlovákul, Romániában románul megjelent munkáit, de ide vettem az erdélyi *Dankánits* magyarul írt tanulmányát s *Hankiss* szlovákra fordított s ott kiadott népdalelemzését. Nincsenek ide sorolva Lukács és Hauser nyugaton megjelent munkái (szám szerint 6 db), nem számítottam ide Paul *Halmost*, a BBC szabadegyetemének professzorát, de bevettem *Gondos, Józsa* és *Sárkány* (bár ő erdélyi, de Magyarországon is publikál) Párizsban megjelent munkáit. A magyar tételeket kigyűjtve egyértelműen kirajzolódik a magyar olvasáskutatási műhely, mindenekelőtt *Kamarás* István munkásságának jelentősége a magyar szakkutatásban. Kamarás publikációinak számát (10) a bibliográfiában egyedül *Escarpit* (11) múlja felül és még egy szerző, a nyugatnémet H.N. *Fügen* büszkélkedhet 10 tételes publikációs listával. Az OSZK–KMK olvasáskutatási műhely (Bartos Éva, Gereben Ferenc, Nagy Attila, Fogarassy Miklós, Somorjai Ildikó stb.) kutatásai 16 tételt tesznek ki, 2–2 tétellel szerepel Józsa Péter, Hankiss Elemér és Gondos Ernő, a többiek 1–1 említést kaptak. Sajnálatos módon mindössze két tétellel (mindkettő *Veres* András szereplésével) képviselteti magát a másik, Magyarországon bizonyos hagyományokkal rendelkező kutatási műhely, az Irodalomtudományi Intézet Értéktudományi Kutatócsoportja). Egyetlen publikációt sem közöl a bibliográfia a harmadik, a Művelődéskutató Intézet kutatócsoportja publikációiból. Csak sajnáljuk, hogy jelentős elemzések, tanulmányok nem kaptak helyet. Kevés a közlés a bibliográfia törzstémáját igencsak gyakran tárgyaló *Kultúra és Közösség* című szaklapból, egyáltalán nincs cikk ennek tematikus irodalomszociológiai különszámából (1978. 1–2.sz.) és éppígy a *Helikon* tematikus számából sem (1966. 3–4.szám "Az irodalom szociológiai szemlélete" címmel).

Mindeme hiányosságok ellenére, jó látni a nemzetközi nagyságok – G. Boas, E. Bloch, R. Barthes, P. Bourdieu, J. Dubois, G. Duby, H.D. Duncan, H.G. Gadamer, L. Goldmann, H.R. Jauss, J. Leenhardt, L. Lowenthal, M. McLuhan, R. Mandrou, M. Mead, W. Pareto, T. Parsons, D. Riesman, A. Schutz, A. Silbermann, G. Simmel, P. Sorokin és Max Weber – nevei mellett a magyarokét is.

Az ismertetett bibliográfia része annak a kutatómunkának, mely a Szovjetunióban a külföld irodalomszociológiájával kapcsolatban folyik, s harmadik tagja (*Sociologija hudozestvennoj literatury v sovremennom zarubeznom literaturovedenii. Ref. sbornik. M. 1976., illetve Tendencii v literaturovedenii stran Zapadnoj Evropy i Ameriki. Sb. obzorov i referatov. M. 1981.*) egy sorozatnak, mely egy tágabb szakterületről az AN INION kiadásában jelenik meg, s célja a szovjet szakemberek sokoldalú tájékoztatása.

BUZA DOMONKOS